

บทที่ ๑

บทนำ

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนมีวิจรรณญาณในการคิดนำไปปฏิบัติได้ สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้และเน้นกระบวนการในการทำงาน การศึกษา เรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งในบทนี้จะได้กล่าวถึง ความเป็นมาของการจัดการศึกษาในอดีต สภาพที่เป็นปัญหาในปัจจุบัน แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและความสำคัญที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นกรอบหรือแนวทางในการศึกษา ภายใต้ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย ตลอดจนให้คำจำกัดความและนิยามศัพท์ เฉพาะ เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผลที่ได้จากการศึกษาและเห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการฟื้นฟูบูรณะและเป็นประโยชน์ต่อพลังแผ่นดินของเรา ทุกคน ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาของไทยในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดเป็นสถานศึกษาที่สำคัญโดยมีพระภิกษุเป็นผู้อบรมสั่งสอน มุ่งสอนด้านพุทธศาสนาและการเรียนการสอนจากครอบครัวหรือเครือญาติเพื่อถ่ายทอดวิชาชีพ ... นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมา เริ่มจัดการศึกษาตามรูปแบบใหม่ มีครู นักเรียน และหลักสูตร ซึ่งมีความแตกต่างจากการจัดการศึกษาแบบเดิมอยู่มาก เพราะการจัดการศึกษาแบบเดิมนั้นอาศัยชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ กล่าวคือ วัดมีพระ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นครูตามธรรมชาติ ... (วิโรจน์ สารรัตน์ , ๒๕๕๐) การจัดการศึกษาของไทยได้ยึดถือโครงการศึกษาประกาศเป็นพระบรมราชโองการ และมีฐานะเป็นกฎหมายเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย(พ.ศ. ๒๔๗๕) โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด จึงได้มีการจัดการศึกษาตามแนวรัฐธรรมนูญโดยยึดถือ แผนการศึกษาชาติ หรือแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายการศึกษาเฉพาะเรื่อง แผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติเป็นแนวการจัดการศึกษาและประเทศไทยได้รับการลงมติให้เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาที่มีการร่วมมือกันระหว่างประเทศ โดยได้นำ

แนวความคิดและแบบอย่างมาพัฒนาการศึกษาของไทย ซึ่งได้มีแผนการศึกษาชาติหรือแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่สำคัญดังนี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , ๒๕๔๐)

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ กำหนดไว้ว่า "รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพ" ได้กำหนดองค์แห่งการศึกษาเป็นแนวการจัดการศึกษา คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษา และหัตถศึกษา แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ ระดับ คือ การศึกษาขั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา เตรียมอุดมศึกษา อาชีวชั้นสูงและอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังมีการจัดการศึกษาพิเศษ และการศึกษาผู้ใหญ่ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนอ่านออก เขียนได้ มุ่งส่งเสริมและความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น มีผลขยายตัวด้านปริมาณในทุกระดับ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ กำหนดไว้ว่า "รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพ" ได้ประกาศตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติ การจัดการศึกษามีองค์แห่งการศึกษาล้ายกับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ แบ่งการศึกษาออกเป็น ๔ ระดับ คือ อนุบาลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา มุ่งขยายการศึกษาภาคบังคับออกเป็น ๗ ปี ขยายการศึกษาด้านอาชีวศึกษาอย่างกว้างขวางเพื่อสนองตอบความต้องการกำลังคนระดับกลางสายอาชีพเพื่อพัฒนาประเทศ สนับสนุนให้ผู้มีความสามารถได้เรียนต่อในระดับสูง รวมทั้งมีการจัดการศึกษาพิเศษและการศึกษาสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ด้วย

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๑ ได้ผนวกเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ระยะที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๙) เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคมจะไม่บรรลุผลสำเร็จด้วยดี ถ้าหากประชาชนขาดการศึกษา การวางแผนพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องประสานกันและมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกันการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการด้านกำลังคนก็เป็นสิ่งสำคัญ

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๔) ได้กำหนดนโยบายส่วนรวมในการพัฒนาการศึกษาไว้โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ คือ จัดการศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยคำนึงถึงความต้องการด้านกำลังคน ความรู้และเทคโนโลยีในการพัฒนาสาขาต่างๆ ขยายการศึกษาภาคบังคับ เน้นหนักในการผลิตกำลังคน ระดับกลางทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙) ได้เน้นหนักในด้านการเตรียมประเทศชาติให้พร้อมที่จะก้าวไปสู่ยุควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการแก้ปัญหาด้านคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง โดยกำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาส่วนรวมไว้ คือ ปรับปรุงการศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ จากแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๗ มีความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จึงได้มีพระบรมราชโองการประกาศใช้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ซึ่งได้กำหนดให้การศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต และสังคมเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ได้แบ่งออกเป็น ๒ ระบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาในระบบแบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา การจัดการศึกษาในแต่ละระดับอาจจัดในลักษณะและประเภทต่างๆ เช่น การฝึกหัดครู การอาชีวศึกษา การศึกษาวิชาชีพ พิเศษ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษ เป็นต้น คำนี้ถึงวัย และระดับพัฒนาการของผู้เรียน ให้การศึกษานอกโรงเรียนกับในโรงเรียน มีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ที่สำคัญจัดการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษา ๖ ปี ให้เด็กทุกคนได้เข้าเรียนอย่างรวดเร็ว

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) มีวัตถุประสงค์ที่จะ เร่งพัฒนาการศึกษาในทุกระดับและประเภท ให้เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของประเทศ ตอบ สอนองความต้องการพื้นฐาน โดยได้มีการกำหนดนโยบายและแผนการศึกษาตามแนวทางการ ปฏิรูปการศึกษาของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษาเป็นส่วนใหญ่

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) มุ่งพัฒนาการศึกษา ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ โดยมุ่งให้การศึกษาเป็นการเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ความคิด และความสามารถในการประกอบอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรม มีพละนาถัยสมบูรณ์ รักและธำรง ศิลปวัฒนธรรมและความเป็นไทยไว้ ตลอดจนก่อให้เกิดความสำนึกการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างสันติสุขตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔) เป็นแผนที่มุ่งพัฒนา บุคคลให้มีความรู้ ความคิด คุณธรรม พละนาถัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการประกอบอาชีพ เป็น สมาชิกที่ดีของสังคมและเป็นกำลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ สืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมา ไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาบุคคล ชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ ซึ่งเปลี่ยน แปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาทั้งในแง่หลักการ ความมุ่งหมาย แนวนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษา ด้วยเหตุนี้ จึงมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่ง ชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ เพื่อให้มีการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคล ใน ๔ ด้าน อย่าง สมดุลและกลมกลืนกัน คือ ด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และด้านสังคม

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๗(พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) มีแนวคิดที่จัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมืองโดยเน้นให้มีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา และมีสุขภาพ พละนาถัยสมบูรณ์ ตลอดจนมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองและ

ดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การจัดการศึกษานับตั้งแต่มีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา มีการจัดการศึกษาเป็นแบบรวมนุญอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ทั้งการบริหาร หลักสูตร งบประมาณ และบุคลากร ผลการจัดการศึกษามุ่งให้บุคคลในท้องถิ่นและบุคคลในเมืองเป็นแบบพิมพ์เดียวกัน ให้มีคุณลักษณะสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ความทันสมัย ... (วิโรจน์ สารรัตน์ , ๒๕๔๐) รัฐบาลได้กระจายความเจริญเข้าสู่หมู่บ้านโดยใช้ระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงจึงก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชนบท สุรศักดิ์ หลาบมาลา (๒๕๓๙) กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของโลกเป็น ๓ ยุค คือ คลื่นในยุคที่ ๑ การจัดการศึกษาเพื่อสังคมเกษตร หลักสูตรมี เลข เขียน อ่านหรือ 3R's คุรุเน้นระเบียบวินัย ความเป็นคน ความสำคัญของส่วนรวม ตลอดทั้งหลักการสอนของศาสนาเปิดปิดภาคเรียนตอบสนองความต้องการของภาคเกษตรกรรม คลื่นในยุคที่ ๒ เกิดจากการตอบสนองของภาคเกษตรกรรมเข้าสู่อุตสาหกรรม ทั้งท้องถิ่นเข้าสู่โรงงาน หลักสูตรมีเลข อ่าน เขียนและทักษะในการทำงาน อบรมนิสัยการทำงานที่ดี สอนด้านศีลธรรมจริยธรรมน้อยลงไป เปิดปิดภาคเรียนเหมือนยุคแรก และคลื่นในยุคที่ ๓ เป็นการปรับปรุงการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของการเปลี่ยนแปลงด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นยุคของข้อมูลและเทคโนโลยี (Information Technology Age) หลักสูตรมีเลข อ่าน เขียน แต่ส่วนที่จะนำสู่เป้าหมายหลัก คือ (๑) ภาระหน้าที่ (Functionalism) (๒) ประสิทธิภาพและผลผลิต (Efficiency and Productivity) (๓) ความเป็นตัวของตัวเอง (Individualism) และ (๔) ความเชี่ยวชาญ (Expertise) จากผลการจัดการศึกษาดังกล่าวจึงทำให้สังคมไทยในปัจจุบันพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่อุตสาหกรรม นำไปสู่การทำลายสภาพแวดล้อม มีการชิงดีชิงเด่นสร้างค่านิยมที่ผิดๆ คลั่งไคล้ในวัตถุและความร่ำรวย ที่สำคัญการพัฒนาดังกล่าวได้ทำลายหมู่บ้าน ทำลายชีวิตและวัฒนธรรมในชนบท มีการย้ายถิ่นที่อยู่ของคนในชนบทเข้าสู่ตัวเมืองสร้างปัญหาต่างๆ ที่น่าวิตกคือ ปัญหาโสเภณี การติดยาเสพติด เด็กไร้ที่อยู่อาศัย เด็กถูกชักจูงให้เป็นอาชญากร มีการทำลายป่าไม้ ทำลายแหล่งน้ำ แย่งที่ดินทำกิน ในทำนองเดียวกันมาตรฐานของศีลธรรมและจริยธรรมเสื่อมลงไปมาก คนที่มีเงินจะมีคนนับหน้าถือตาไม่ว่าจะโกงกินมาอย่างไรก็ตาม ต่างคนต่างฉวยโอกาส เกิดการแก่งแย่งในทุกระดับ ... (ลิขิต วีรเวทิน , ๒๕๓๙) นับได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สังคมในทศวรรษหน้ามีแนวโน้มที่เห็นได้ชัดว่าเป็นสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุโดยเฉพาะเทคโนโลยีขั้นสูงและระบบสารสนเทศ สังคมไทยกำลังก้าวสู่ยุคของการใช้ข่าวสารหรือสังคมสารสนเทศ (Information Society) ซึ่งเป็นสังคมที่มีการสื่อสาร (Communication) กับคอมพิวเตอร์ (Computer) เป็นสังคมคลื่นลูกที่สาม (The Third wave) หรือ สังคมหลังอุตสาหกรรม (Post industrial society) หากมองภาพอนาคตของสังคมสารสนเทศหรือสังคมหลังอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรม

ภูมิปัญญาจะเข้ามาแทนที่อุตสาหกรรมโรงงาน กล่าวคือ จะให้การยกย่องการสร้างสรรคทางภูมิปัญญาในระดับสูงให้กับสังคมว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญา (Cognitariat) และจะเข้ามาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด แทนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในสังคมอุตสาหกรรม เพราะผู้ทรงภูมิปัญญาย่อมสามารถสร้างเครื่องมือเพื่อการเป็นเจ้าของ และกำกับข้อมูลได้สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพประสิทธิผลให้สังคมโดยส่วนรวม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ... (โพยม วรรณศิริ , ๒๕๓๙) การเปลี่ยนแปลงของสังคมมีประเด็นที่มองเห็นได้อย่างกว้างขวางหลายแง่มุม ซึ่งจะเห็นได้ในลักษณะของชุมชนที่แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ชุมชนเมือง ได้แก่ชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลและเขตสุขาภิบาล ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายทั้งในด้านเครื่องอุปโภคและบริโภคมีความหลากหลายในอาชีพ และชุมชนชนบท ได้แก่ ชุมชนนอกเขตเทศบาล นอกเขตสุขาภิบาล มีลักษณะความเป็นอยู่และอาชีพแตกต่างไปจากชุมชนเมืองเป็นอย่างมาก มีความหนาแน่นของประชากรน้อยและกระจายกันอยู่เป็นกลุ่ม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนชุมชนแออัดเป็นชุมชนที่มีประชากรหนาแน่นมาก อาคารบ้านเมืองไร้ระเบียบ สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมเป็นชุมชนมีปัญหาต่อเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนชนบทที่ยากจน ซึ่งเป็นชนบทเขตล้าหลัง ชุมชนชาวเขาชุมชนชาวเล แนวโน้มของชุมชนย่อยดังกล่าวในทศวรรษหน้าจะยังปรากฏให้เห็นทั้งในเมือง ชานเมืองและชนบท ชุมชนแออัดจะเกิดมากขึ้นในเมืองใหญ่ทั่วไป (อิทธิชัย คลีสุทธ และคณะ , ๒๕๓๕)

การเกิดวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย มีสาเหตุพื้นฐาน มาจาก ๓ ปัจจัย คือ การมีโครงสร้างทางการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจ ทำให้สติปัญญาน้อย ประการที่สอง คนในสังคมให้ความสนใจด้านการศึกษาน้อย ทำให้การศึกษาไม่เข้มข้น ไม่ทำให้คนในสังคมมีสติปัญญาได้ และประการสุดท้าย คนในสังคมไม่มีค่านิยมเรื่องความรู้ เมื่อปัจจัยทั้งสามผนวกเข้าด้วยกันก็ทำให้เกิดวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ (ประเวศ วะสี , ๒๕๔๐) การพัฒนารวมศูนย์ทางเศรษฐกิจจะทำลายศักดิ์ศรี และความภูมิใจในท้องถิ่นน้อยลง เพราะท้องถิ่นเป็นเพียงบริวารของกรุงเทพฯและกรุงเทพฯเป็นบริวารของนิวยอร์ก โตเกียว หรือตลาดร่วมยุโรป แต่มิติทางวัฒนธรรมจะทำให้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ ศักดิ์ศรีความภาคภูมิใจปัญญาของบรรพชนทำให้ชุมชนมีชีวิตรุ่งเรืองและพลังขึ้น ... ประดุจรากย่อมให้พลังแก่ดอก ใบและผลของต้นไม้ ฉะนั้นการศึกษาและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการฟื้นฟูบูรณะพลังของแผ่นดินของเราทุกคน และเป็นการเปิดทางออกอันหลากหลายให้ผู้คนที่ถูกบีบคั้นให้มีทางเลือกน้อยลงๆ ทุกๆในการพัฒนาแบบปัจจุบัน (ประเวศ วะสี , ๒๕๓๕) การจัดการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดได้ว่าเป็นการสวนกระแสทางเศรษฐกิจที่จะปรับรื้อ ให้กระบวนการทางการศึกษาเชื่อมโยง โดยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสื่อกลางของการพัฒนาไปทุก ๆ ด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับอนาคต การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชน

หรือท้องถิ่นมากที่สุด ที่จะให้ความรู้มีความเชื่อมโยงระหว่างรากเหง้าเดิมกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ให้มีการผสมผสานและกลมกลืนกันมากที่สุด สิ่งที่จะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงอยู่ในสภาวะสมดุลผสมผสานกลมกลืนกันได้นั้นจะต้องมีการพัฒนาด้านนามธรรมหรือจิตใจควบคู่ไปด้วย การยึดถือขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของชาติ รวมทั้งการยึดหลักพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติและศาสนาอื่นไว้เพื่อจะเป็นกรอบแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้ยาวชน และประชาชนในภาพรวมของประเทศไทยมีสภาวะสมดุล สภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดนโยบาย เพื่อหาทางแก้ไขให้ประเทศไทยมีสภาพทางกายภาพที่น่าอยู่น่าอาศัยมีประชากรที่มีคุณภาพและคุณธรรมที่สามารถร่วมมือกันพัฒนาประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน (อริบัตย์ คลีสุนทร และคณะ , ๒๕๓๕) ในโลกที่ไร้พรมแดนมีคนจำนวนมากที่ยอมจำนนอยู่กับเทคโนโลยีวิทยาการ และอุปกรณ์สมัยใหม่ที่นำมาใช้อย่างปราศจากความยั้งคิด คิดว่ารากเหง้าของสังคมไทยขัดขวางการพัฒนาสมัยใหม่ ดังนั้นความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้รากเหง้าของตนเองบางครั้ง จะช่วยให้ผู้ที่เป็นคนทันสมัยมองโลกกว้างออกไปอีก ... (พิทยา ว่องกุล , ๒๕๓๙) หากสังคมไม่รู้จักใช้สิ่งเก่า ประสานเข้ากับสิ่งใหม่ จะเกิดผลเสียอย่างน้อยสามประการคือ ประการที่หนึ่งจะหมดตัวไม่มีอะไรเป็นของตนเอง ประการที่สอง จะไม่มีอะไรพิเศษจากสังคมอื่นเพราะรับมาอย่างไรก็จะมีเพียงเท่านั้น ประการที่สามจะกลายเป็นสังคมที่ตามและพึ่งพาสังคมอื่นโดยสิ้นเชิง (ชาลี ถาวรานุรักษ์ , ๒๕๓๔)

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หมวดที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา ๔๖ กำหนดไว้ว่า "บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน" และหมวดที่ ๙ ปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา ๒๔๙ กำหนดไว้ว่า "องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและฝึกอบรมอาชีพ ตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้นและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ... การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นด้วย"

ในทำนองเดียวกัน แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาซึ่งถือได้ว่าเป็นแผนระยะยาว กล่าวคือ ส่งเสริมให้ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการศึกษา แสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารและการเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการอื่นๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการและหาวิธีการต่างๆ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน ให้ชุมชน

สามารถวิเคราะห์ปัญหาตามความต้องการของชุมชนได้

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๕๕๐ ในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา โดยให้ออกแบบและการจัดสร้างอาคารเรียน รวมทั้งการจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ และมุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในทำนองเดียวกันด้านการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัว ชุมชน มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร และยังให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร กำหนดแบบเรียนให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งด้านการปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาที่มุ่งกระจายอำนาจให้สถานศึกษา มีอำนาจในการตัดสินใจด้านการบริหาร การบริการทางการศึกษาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด

จากประเด็นดังกล่าวตอนต้น สิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในทางสังคมไม่ว่าจะเป็นครอบครัวแตกแยก ผู้เรียนเรียนหนังสือโดยไม่ทราบจุดมุ่งหมาย ชุมชนไม่รักษาสาธารณสมบัติ รายได้เหลื่อมล้ำในการประกอบอาชีพ ผู้ทำมาหากินโดยสุจริตไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการทำลายทรัพยากรมากขึ้น สูญเสียคุณธรรมและที่สำคัญได้ทำลายระบบความเชื่อของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พัทยา สายหู, ๒๕๓๘) เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งแต่รายได้เป็นสำคัญและการจัดการศึกษาตามหลังตะวันตกมุ่งเน้นแต่ทางพุทธิศึกษาที่เป็นสากล เช่น วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ จนทำลายสภาพแวดล้อม ทำลายทรัพยากรท้องถิ่นและทำลายเพื่อนมนุษย์เพื่อแก่งแย่งแข่งขันชิงดีกันให้หลงไหลไปกับวัตถุ ทรัพย์สินศฤงคาร และโลกธรรมอย่างหยาบๆ มีความสุขกับการสรรเสริญเยินยออย่างไร้สาระ ตลอดจนลาภยศที่ผูกติดอยู่กับอำนาจอำมาตย์ สิ่งที่น่าเศร้ายิ่งกว่านั้น คือ การทำลายคตินิยมเพื่อการรู้จักตนเอง ทำลายสัญชาตญาณที่เหนือกว่าความเป็นสัตว์ ซึ่งถูกครอบงำด้วยความโลภ โกรธ หลง ทั้งที่วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเป็นการฝึกอินทรีย์ให้แก่กล้า ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ก็เป็นเพียงมรคาวิธให้ได้ผลคือโภคทรัพย์ จับบ่ายใช้สอยโดยตกเป็นทาสของระบบสื่อมวลชนซึ่งเป็นสิ่งฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นสำหรับชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนต้องการ คือ ผลของการสอบ โดยหวังว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาออกไปจะได้รับราชการ หรือหวังจะไปรับใช้บริษัท ห้างร้าน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบมีจรรยาบรรณมากกว่าสัมมาชีพ เพื่อได้ทำงานได้เงิน ได้เกียรติ ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมที่ดังมาต่างๆ เคยถูกทำลายมาแล้วโดยขบวนการทางอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจในระดับชาติหรือนานาชาติก็ตาม หากชุมชนอาศัยภูมิธรรมของชาวบ้าน ให้ดำรงชีพด้วยการพึ่งพาตนเองแทนการพึ่งตลาดเป็นปัจจัยหลัก และใช้สติปัญญาของท้องถิ่นให้ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการปฏิเสธร่วมวัฒนธรรมบริโภค อาหารต่อกันและกันในหมู่บ้าน การแสวงหาความสุขจากงาน การดำรงชีพ การละเล่น เคารพนับถือวัฒนธรรมพื้นบ้าน เคารพต่อ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็เช่นเดียวกันกับการศึกษาและการรักษาสุขภาพ ซึ่งเป็นคุณค่าดั้งเดิม ก่อนยุคสมัยแห่งการพัฒนาจะสามารถเอาชนะวิกฤตการณ์ต่างๆ ได้ (ส. ศิวลักษณ์, ๒๕๔๐)

การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการบริการทางการศึกษา การฝึก หรือการอบรมที่กำหนดไปสู่แนวทางปฏิบัติ เพื่อนำกระบวนการทัศน์ของคนหรือกลุ่มคนในท้องถิ่น เป็นความรู้ ความเชื่อและคุณค่า มาจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนอย่างสมสมัย และนับเป็น นิมิตหมายอันดีที่รัฐธรรมนูญ แผนการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ส่งเสริมหรือสนับสนุนและได้ให้มีการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังมี ปราชญ์ท้องถิ่นหรือเครือข่ายแห่งภูมิปัญญา ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มพระครูสุภาจารวัฒน์ จังหวัด ยโสธร จัดการศึกษามาโดยโยการพัฒนาตน พัฒนาท้องถิ่นอย่างรู้เท่าทันธรรมชาติแวดล้อมตน มีการใช้ยาสมุนไพรทั้งในฐานะป้องกันและรักษาโรค ทั้งโรคทางกาย ทางใจและทางสังคม เพื่อ เป็นทางเลือกในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเข้าถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน หลวงพ่ออนัน สุทธิสีโล จังหวัดสุรินทร์ ใช้พื้นภูมิธรรมท้องถิ่นนำหลักของไตรสิกขามาใช้เป็นหลักของการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความสงบภายใน สมองกับหัวใจประสานกันอย่างสอดคล้องจนเกิดภูมิปัญญาใน ตัวเองและโยงไปถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมตัวกันด้วยสามัคคีธรรม ขันติธรรม ฝึกกำลัง ประกอบสัมมาชีพอย่างพึ่งตนเองอย่างปลอดการเอาเปรียบจากนายทุน คุณพ่อคำเตื่อง ภาษี จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ทำการเกษตรแบบธรรมชาติเรียนรู้จากธรรมชาติ ใช้สถานที่ทำการเกษตรเป็น สถานที่ในการเรียนรู้และเป็นเครือข่ายในการจัดการศึกษา ร่วมกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทำการเกษตรแบบธรรมชาติอย่างแพร่หลาย อาจารย์พิชัย พรหมมุข ศึกษาในเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ มีความสามารถในการแต่งกลอนลำเป็น ผญา คำสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างฉับพลัน เป็นต้น ปราชญ์ท้องถิ่นหรือ ปัญญาชนเหล่านี้จะเป็นพลังดันสังคมไทยให้ก้าวหน้า แต่ในอีกทิศทางหนึ่งหากหันกลับไปหา รากฐานในสังคมซึ่งขับเคลื่อนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรับรับเอาวิทยาการจากต่างประเทศมาผสม ผสานเป็นปัญญาชนของประเทศ มีเอกลักษณ์และความเชื่อมั่นในตนเองสูง อาจจะสามารถเป็น ผู้นำคนหนึ่งในสังคมได้ การรับเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมิใช่เป็นการขัดขวางการพัฒนาแต่เป็นผล บวก เหล่านี้เป็นพลังศักยภาพพื้นฐานการพัฒนาบทบาทของโรงเรียน ครู นักวิชาการ นักเรียน ในท้องถิ่นมีความสำคัญมาก วิธีการที่จะสืบเนื่องแห่งภูมิปัญญาต่อไปได้นั้นจะต้องมีการผลิตซ้ำ โดยปัญญาชนในท้องถิ่น ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนท้องถิ่นเล่าประวัติศาสตร์ให้ปัญญาชนในท้องถิ่น ฟัง ปัญญาชนซักถาม คิด ไตร่ตรอง วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับแล้วถ่ายทอดคืนข้ามรุ่นต่อไปได้ การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจึงได้กำหนดกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนอันเป็นแนวทางการ นำโรงเรียนไปสู่ความเป็นโรงเรียนในอุดมคติ ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้องค์กร ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยจัดทำข้อมูลองค์กรท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นและ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดทั้งแหล่งความรู้ต่างๆ ในท้องถิ่น นอกจากนี้คณะกรรมการโรงเรียนยังต้องให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางและได้มี ส่วนร่วมในการบริหารการเงินและงบประมาณของโรงเรียน การแสวงหาและให้การสนับสนุนด้านการเงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนวิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้านทั้งในและนอกโรงเรียน รวมทั้งประสานงานกับองค์กรในท้องถิ่นทั้งในภาครัฐและเอกชน เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชนเพื่อการพัฒนาโรงเรียนและให้มีการใช้บริการจากโรงเรียน ให้โรงเรียนเป็นแหล่งวิทยาการของชุมชนและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีโรงเรียนในสังกัดจำนวนทั้งสิ้น ๗๕๘ โรงเรียน ครู ๘,๓๗๑ คน นักเรียน ๑๔๗,๐๓๔ คน จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ๑๔ แห่ง สำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอ ๒ แห่ง (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ๒๕๔๐) จึงได้สนองนโยบายดังกล่าว ประกอบกับประชากรในท้องถิ่นมีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มไทยโคราช กลุ่มไทยลาว กลุ่มไทยคอนสารและกลุ่มลาวบน ซึ่งมีสำเนียง ภาษา ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่แตกต่างกัน บรรพบุรุษที่นับถือมากที่สุดคือ เจ้าพ่อพญาแลและปู่ดั่งย่าดีเป็นบรรพบุรุษจากกลุ่มไทยลาวและกลุ่มไทยโคราชตามลำดับ เนื่องจากเจ้าพ่อพญาแลหรือพระยาภักดีชุมพลเป็นเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก จึงควรแก่การวิจัยการจัดการศึกษาในกลุ่มไทยลาว ประกอบกับชัยภูมียังเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการไหลบ่าจากวัฒนธรรมอุตสาหกรรมน้อยและยังมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏอยู่ รวมทั้งมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ พร้อมสัตว์ป่านานาพันธุ์ ดังคำขวัญที่ว่า "ชัยภูมิ ทิวทัศน์สวย รวยป่าใหญ่ มีช้างหลาย ดอกไม้งาม ลือนามวีรบุรุษ สุดยอดผ้าไหม พระใหญ่ทวารวดี" (สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ , ๒๕๓๙) เป็นสถานที่เหมาะแก่การทํารวบรวมข้อมูลเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างดี เพื่อเอกลักษณ์อันดีงามและควรแก่การรักษาเป็นสมบัติสืบไป และประเด็นดังกล่าวจึงเกิดคำถามในการวิจัยว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดการเรียนการสอน มีผลการปฏิบัติในหน่วยงานมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไรบ้าง และจะมีวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติอย่างไรบ้างในการจัดการศึกษา เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเรื่องนี้มาก่อนจึงควรทํารวบรวมข้อมูล การศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองเพื่อให้ได้ข้อมูลตามสภาพที่เกิดขึ้นตลอดทั้งหาแนวทางในการดำเนินการวิจัยที่จะให้คำตอบต่อคำถามที่ตั้งไว้ นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและหน่วยงาน ทั้งในโรงเรียน จังหวัด ภูมิภาคและประเทศชาติต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษา การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กรณีศึกษาพื้นที่กลุ่ม ไทยลาว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

๒.๑ ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๒ ศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓. ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

๓.๑ ประเด็นการศึกษาในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ชัยภูมิ กรณีศึกษาพื้นที่กลุ่มไทยลาว ได้ทำการศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑) สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับนโยบายศึกษาจากการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ในแนวนโยบาย ๒ ระดับ ดังนี้คือ

(๑) แนวนโยบาย ในแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลป วัฒนธรรม

(๒) แนวทางปฏิบัติหรือมาตรการ ตามแนวของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรมวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ

๒) สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ได้ทำการศึกษาจากการทดสอบ และการสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ศึกษา ใน ๒ ประเด็น คือ

(๑) ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดในโรงเรียน จำแนกออกเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อ ภูมิปัญญาที่เกิดจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และภูมิปัญญาที่ เกิดจากการทำมาหากิน

(๒) วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษา ประกอบด้วยวิธีการ ต่างๆ ดังนี้ คือ การให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางใน การจัดการศึกษา การให้ชุมชนและโรงเรียนประสานร่วมมือกันในการจัดการศึกษาโดยอาศัยจาก สื่อเครือข่ายส่วนกลาง

๓.๑.๒ ปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทำวิจัย ครั้งนี้ กำหนดกรอบปัญหาใน ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านบุคลากร ประกอบด้วย ปัญหาเกี่ยวกับการรับรู้นโยบาย ความตระหนัก ความสำคัญและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ประกอบด้วย ปัญหาเกี่ยวกับความเพียงพอและความทันสมัยของวัสดุ-อุปกรณ์ ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตร และสถานที่จัดการเรียนการสอน

๓) ด้านงบประมาณ ประกอบด้วย ปัญหาเกี่ยวกับการสนับสนุนงบประมาณ ขั้นตอนการปฏิบัติงาน และความเพียงพอด้านงบประมาณ

๔) ด้านการจัดการ ประกอบด้วย ปัญหาเกี่ยวกับความคิดริเริ่ม การวางแผน การจัดหน่วยงาน การกระตุ้น การปฏิบัติ และการควบคุมกำกับดูแล

๓.๑.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดแนวทางในการศึกษา ๒ แนวทาง ดังนี้

๑) จากการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ในด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ และการจัดการ

๒) จากการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับข้อคิดเห็นของนักวิชาการ ในด้านนโยบายของรัฐ การจัดเครือข่ายการเรียนรู้ เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา และการบริหารและการจัดการ

๓.๒ พื้นที่ทำการศึกษในการทำวิจัยครั้งนี้ จัดทำเป็นกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่กลุ่มไทยลาว ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วยโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอบ้านเขว้า อำเภอแก้งคร้อ อำเภอคอนสวรรค์ อำเภอบ้านแท่น อำเภอภูเขียวและอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และระยะเวลาทำการศึกษา ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนธันวาคม ในปีการศึกษา ๒๕๔๐

๔. คำจำกัดความและนิยามคำศัพท์เฉพาะ

การทำวิจัยครั้งนี้เพื่อให้มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้ให้คำจำกัดความและนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังต่อไปนี้

๔.๑ การจัดการศึกษา หมายถึง การบริการทางการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ในเชิงนโยบาย และนำไปสู่การปฏิบัติโดยมีเป้าหมายหลักคือพัฒนาตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

๔.๒ แนวนโยบาย หมายถึง การจัดการศึกษาตามแนวรัฐธรรมนูญ โดยยึดแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ

๔.๓ แนวทางการจัดการศึกษา หมายถึง แนวที่กำหนดไว้เพื่อเป็นทางเลือกสู่การปฏิบัติในการบริการทางการเรียนการสอน ตามแนวของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓) ผลการสัมมนาของกรมวิชาการ สำนักงานงานคณะ

กรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ความคิดเห็นของ
นักวิชาการและความคิดเห็นของหน่วยงานที่ปฏิบัติการจัดการศึกษา

๔.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง วิธีการของคนหรือกลุ่มคนในท้องถิ่นที่นำมวล
ประสบการณ์ทั้งหมด มาคิดวิเคราะห์ และนำไปปฏิบัติจนได้ผลตามกาลสมัย โดยอาศัยรากฐาน
เดิมเพื่อจัดการกับชีวิต เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน

๔.๕ ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ หมายถึง การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ
หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เน้นทางจริยธรรม เป็นความเชื่อเรื่องศาสนา ความเชื่อเรื่อง ผี-นาง
รุกขเทวดา ความเชื่อในพิธีกรรม ความเชื่อในการเสี่ยงทายทำนายฝัน ความเชื่อแบบบุคคล
และคุณค่าที่เกิดจากความเชื่อ

๔.๖ ภูมิปัญญาด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน หมายถึง การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคน
กับงานที่ปฏิบัติกันมาแสดงออกในรูปของคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณี การแสดงออกของ
ท้องถิ่น การละเล่นพื้นบ้าน และคุณค่าที่ได้จากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน

๔.๗ ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน หมายถึง การจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการ
ประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์ที่ได้จากธรรมชาติ ก่อให้เกิดเทคโนโลยีและมีความสามารถ
ในการจัดการและคุณค่าที่ทำให้เจริญ

๔.๘ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การที่ผู้สอนได้ใช้กระบวนการต่าง ๆ
เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการจัดการศึกษาที่จะให้ผู้ได้เรียนรู้จาก
การให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง จากชุมชนท้องถิ่น จากเครือข่ายในส่วนกลางโดยผ่านทางสื่อ

๔.๙ โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
แห่งชาติ ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ

๔.๑๐ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา หมายถึง กรรมการโรงเรียน ครูผู้สอน
ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ผู้อำนวยการประถมศึกษา
จังหวัด

๔.๑๑ กลุ่มไทยลาว หมายถึง กลุ่มคนที่มีสำเนียงภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่
ตลอดทั้งขนบธรรมเนียมและประเพณีคล้ายคลึงกับกลุ่มพื้นเพเดิมของเจ้าพระยาภักดีชุมพล
(แล) เป็นกลุ่มลุ่มน้ำชี ประกอบด้วย อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอบ้านเขว้า อำเภอกอนสวรรค์
อำเภอแก้งคร้อ และกลุ่มพื้นเพเดิมของกลุ่มลุ่มน้ำพรมประกอบไปด้วย อำเภอภูเขียว อำเภอ
บ้านแท่น และอำเภอเกษตรสมบูรณ์

๔.๑๒ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่มีความรอบรู้ในหลักการ
สามารถวิเคราะห์และให้ข้อคิดเห็นกับชาวบ้านหรือท้องถิ่นได้ เป็นบุคคลมีจิตใจสูง มีคุณธรรม
เมตตาธรรม สติปัญญาสูง อาจเป็นพระหรือฆราวาสก็ได้

๔.๑๓ ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ หรือผู้รักษาการ
ในตำแหน่งโรงเรียนประถมศึกษา

๔.๑๔ ครูวิชาการ หมายถึง ครูหรืออาจารย์ผู้สอนที่ได้รับการแต่งตั้งให้รับผิดชอบงานวิชาการโรงเรียน

๔.๑๕ นักวิชาการ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องการจัดการศึกษา หรือเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผลงานวิจัยหรือมีผลงานด้านการศึกษาจนเป็นที่ประจักษ์

๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ มีดังนี้

๖.๑ ผลที่ได้จากการวิจัยนำไปกำหนดนโยบายและวางแผนจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ

๖.๒ นำผลการวิจัยไปประกอบการพิจารณาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับ ทุกประเภทและทุกระดับการศึกษา

๖.๓ นำผลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นแนวทางการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค